

Türkiyede Okul Öncesi Dönemdeki Üstün Potansiyalli ve Üstün Zekâlı Olan Çocukların Eğitimleri

Education of Highly Gifted and Gifted Children at Preschool Period in Turkey

Seda Bapoğlu Dümenci, Figen Gürsoy, Nerimal Aral

Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Ankara, Türkiye.

Özet

Üst düzey bilişsel yeteneklerin ve yoğun duyguların birleşerek alışılmadık dışında deneyimler yarattığı eş zamanlı olmayan gelişim olarak tanımlanan ‘üstün yeteneklilik’ toplamların en değerli hazinelerinden biridir (Columbus Group, 1991). Doğuştan itibaren üstün zekâlı ve yetenekli olarak dünyaya gelen bu çocukların eğitimlerinin ilk kademesi olan okul öncesi dönemde hızlıca tanınması ve ihtiyaç duyduğu eğitim gereksinimleri karşılanması bir gerekliliktir. Bilim ve sanat merkezi yönergesi incelendiğinde (MEB, 2016); ‘Merkezlerde okul öncesi eğitim birimi okul öncesi eğitim çağındaki özel yetenekli öğrencilerin fiziksel ve psikolojik açıdan gelişmesine katkı sağlayan, bilimsel etkinliklerle çocuğa yaklaşan birimdir.’ İfadesinin yer almasına rağmen bilim ve sanat merkezlerinde okul öncesi eğitim birimi aktif olarak eğitim hizmeti verilmemektedir. Bu çalışma okul öncesi dönemdeki üstün zekalı ve yetenekli çocukların eğitim ihtiyaçlarına dikkat çekmek amacıyla yazılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi dönem, üstün zekalı çocuk.

Abstract

Higher-level cognitive abilities and intense feelings of merging described asynchronous development experience to create ‘giftedness’ is one of the most precious treasure of the community (Columbus Group, 1991). Congenital from the gifted and talented education of the children born to diagnose rapidly in preschool and the first step is to meet the educational requirements needed requirements. When science and art center examined directive (MEB, 2016); ‘Central preschool education in preschool units that contribute to physical and psychological development of gifted students in the school age child is approaching the unit with scientific activity.’ Despite the inclusion of the term pre-school education units in science and art centers actively training services not provided. The study is meant to draw attention to the educational needs of gifted and talented children of pre school .

Keywords: Pre school period and gifted children.

1. Giriş

Üstün Zeka Tanımı

Genelde zekâ tek boyutlu olarak tanımlanmıştır. Ancak zekâyâ tek boyutla bakmanın yanlış olacağı düşünülmektedir, zekânın çoklu faktör içermesi ve çok işlevsel bir yapıya sahip olduğu için çok faktörlü bakış açıları incelenmelidir. Kısacası Terman, zekâyı tek bir faktörle (genel yetenek) açıklarken; Spearman ise zekâyı, genel yetenek ve özel yeteneğin birleşimi olarak nitelendirmiştir. Spearman 1904 yılında ortaya attığı genel zeka kavramını geliştirme imkanı sağlamıştır ve 1927 yılında iki faktör kuramı ile açıklamıştır. Her türlü zihin etkinliğinde rol oynayan genel bir zihni enerjinin var olduğunu ve buna ‘‘G’’ adını vermiştir. Zihinde özel faktörlerin varlığından bahsetmiş ve bunlara da ‘‘S’’ adını vermiştir. Özel faktör (S), belirli bir zihni etkinliği gösterebilmesi için genel zihni yeteneğin (G) dışında ihtiyaç duyulan zihin gücüdür (Akt: Toker ve ark, 1968). Zekâyı kapsayan operasyonlar, içerikler ve ürünler olarak görüntülenir. Beş çeşit operasyon (idrak, hafıza, çeşitli üretim, çakışan üretim, değerlendirme), altı çeşit ürün (üniteler, sınıflar, ilişkiler, sistemler, transformasyonlar ve imalar), beş çeşit içerik (görsel, işitsel, sembolik, anlamsal ve davranışsal) ve bunların hepsi birbirinden bağımsız olduğundan teorik olarak 150 ayrı zeka bileşeni olduğu tanımlanmaktadır (Guilford 1971). Gardner ise; problem çözebilme veya farklı kültürel ortamlarda bir ürüne şekil verebilme yeteneği olup sekiz grupta toplamıştır; dil, matematik, mekan, beden, müzik, sosyal, doğa ve kişisel olmak üzere (Gardner, 1983). Üstün zekâlı ve yetenekli çocukların eğitimi alanında ileri gelen uzmanlardan biri olan Renzulli’ ye (1986) göre, üstün birey birbiriyle etkileşen üç özellik kümesine sahiptir. Bunlar; genel ve özel yetenek düzeyi, yaratıcılık ve motivasyon kümeleridir. Renzulli bu 3 özellik kümesinin hepsinde yaşıtlarının %85’inden, en az birinde % 98’inden daha başarılı olan bireyleri üstün birey olarak kabul eder. Üstün yetenekli bireylerin sahip oldukları karmaşık ve üst düzey bilişsel yetenekleri, onların farklı düşünceleri kadar farklı hissetmelerine de neden olmaktadır. Zekânın farklı olmasına karşın zekâyâ ilişkin görüşlerin tümü zekânın geliştirilebilecek bir kapasite ya da potansiyel olduğu, biyolojik temellerinin bulunduğu, çevresel faktörlerden etkilendiği, deneyim öğrenme gibi birçok faktörün de etkili olduğu bilinmektedir (Uzun, 2004). Her bireyin kendine göre üstün olduğu alanlar bulunmakla birlikte bunları en iyi şekilde kullanması önce kendi kişisel gelişimini daha sonra da akademik ya da çevresel ilişkilerini yönlendirmekte önem taşımaktadır. Üstün zekalı ve yetenekli çocukların da kendi potansiyelleri ve hızları doğrultusunda kendilerini geliştirmeleri, yetiştirmeleri sonucunda topluma yararlı olmaları şüphesiz beklenen bir neticedir. Geçmiş yüzyılda üstün zekalı ve yetenekli çocukları belirlemek için yalnızca kullanılan zeka testlerinin yetersiz olduğu ortaya çıkmış ve beraberinde çoklu değerlendirme yöntemlerinin kullanılması gerektiği anlaşılmıştır. Bilişsel becerilerin yanı sıra yaratıcılık ve motivasyon gibi alanlarında %95’inden fazla oranda başarıya sahip olmanın üstün zeka ve yeteneğin habercisi olarak tanımlanmaktadır (Pfeiffer, 2008).

Üstün Zekalı ve Yetenekli Çocukların Özellikleri

Ortalama üstün zekalı birey ile yüksek düzeyde üstün zekalı birey arasında belirgin farklılıklar olduğunu ve yüksek düzeydeki üstün zekalı çocuklarda her türlü bilişsel ve özellikle yoğunluk ve enerji derecelerindeki duyuşsal özellikler bakımından belirgin farklılıklar olduğunu fark etmişlerdir (Clark,2002).

Bireyler arası farklılıkların olması kabul edilen gelişimsel özelliklerden biri olup aynı husus üstün zekalı çocukların özellikleri içinde geçerlidir. Bununla birlikte üstün zekalı çocukların gözlenen ortak özellikleri gruplandırmak gerekirse; sonu gelmeyen sorular, etkinlikler aracılığı ile öğrenme, ne zaman ne olduğunu hatırlama, erken öğrenmeler, eş zamanlı olmayan gelişim, motor becerilerdeki farklılıklar, yetişkin arkadaş seçimi, gelişmiş mizah anlayışı, çabuk öğrenebilme, aşırı duyarlılık, erken okuyabilme, iletişim becerileri gibi (Ataman, 2003). Üstün zeka ve yetenekli çocukların yaradılıştan itibaren hayatın anlamı hakkında düşünebilen ya da gezegeni nasıl koruyacağını düşünen filozoflar olarak doğup ve farklı özelliklere sahip olabilirler. Üstün zekalı ve yetenekli çocukların karakteristik özellikleri; yüksek duyarlılık, fazla enerji, çabuk sıkılan, duygusal yoksunluklar, demokratik olmayan düşüncelere karşı direnç, matematik ve okumada değişik yöntemler bulma, çabuk öfkelenme; kendi düşüncelerine ulaştıracak kaynak yetersizliği, ezbere karşı düşünebilen iyi öğrenciler, başarısızlık durumunda kendini öğrenmeye kapama (Carroll ve Tober, 2006). Zeki bir insan akıl yürütmeyi imgelere dayandırır, arasında bağlantılar kurar, probleme farklı açıdan bakar. Bilinçaltılarının problemi çözmelerine yardım edeceğine güvenir. Hızla öğrenir ve çözüm yollarına sürekli cevaplar arar (Merlevede ve ark. 2006).

Üstün zekalı bireylerin geneline bakıldığında entelektüel ve kişilik karakterleri olmak üzere bazı ortak noktalar çıkarılabilir. Entelektüel özellikler; olağanüstü düşünme yeteneği, merak, hızlı öğrenebilme, soyutlama, karmaşık düşünme süreçleri, göz alıcı hayal gücü, erken ahlak gelişimi, öğrenmeye ilgi duyma. Kişilik özellikleri; anlayış, anlaşılma isteği, zihinsel uyarıya ihtiyaç duyma, mükemmeliyetçilik, duyarlılık, mizah anlayışı, empati kurabilme. Bu özelliklerin çoğu üstün zekalı ve yetenekli çocuklarda olabileceği gibi bir ya da bir kaçına da rastlanabilir. Sahip olduğu IQ puanı da bu özellikler üzerinde etkili olmakla birlikte, çocuklar arasında olan bireysel farklılıkları da göz önünde bulundurmak gereklidir. Ayrıca içinde yaşadıkları çevre, aldıkları eğitim, aile ortamı gibi birçok faktör de kişilik ve entelektüel karakterleri üzerinde etkilidir (Silverman, 1993).

Psikomotor Gelişimi

Üstün zekalı ve yetenekli çocukların, gelişim özellikleri olarak da yaşlılarından farklı olduğu yapılan araştırmalarda elde edilen bulgular arasındadır. Bu pozitif farklılık diğer gelişim alanları ile desteklendiği zaman en üst düzeyde fayda sağlanacağı şüphesizdir. Üstün zekalı ve yetenekli çocukların yaşlılarıyla karşılaştırıldığı zaman fiziksel, zihinsel ve duygusal yaşlarının daha ileride olduğu görülmektedir. Doğum ağırlıkları ve boyları ortalamanın üzerindedir, daha erken

yaşta yürür ve motor becerilerde daha yeteneklidirler Zihinsel ve fiziksel gelişiminin eş zamanlı olmamasından kaynaklı olarak çıkan sorunlardan dolayı çoğu zaman beklentileri karşılamayabilirler örneğin; el yazısının annesinin ya da öğretmenin beklediğinden çok daha kötü olabilir (Ataman, 2003).Üstün zekalı ve yetenekli çocuklar arasında normal ölçülere sahip olunabildiği gibi normal altında ölçülere sahip olan çocuklar da bulunmaktadır. Bundan dolayı fiziksel kriterlerin üstün zeka ve yetenek ile ilişkilendirmek mümkün olmayabilir (Aral ve Gürsoy, 2012). Üstün zekalı ve yetenekli çocuklar, genel sağlık ve fiziksel yapı açısından normalin üstündedirler. Üstün nitelikte bir sinir sistemine sahip olup genellikle duyu organları keskindir. Olgunlaşmaları daha hızlı bir seyir gösterir daha kuvvetli, daha hızlı ve koordinasyon gerektiren faaliyetlerde tepkileri de daha hızlıdır (Davaslıgil, 2004).

Dil Gelişimi

Erken ve ileri dil gelişim düzeyleri, gelişmiş hafıza ve çevresel uyanları en iyi şekilde kullanabilme bebeklik döneminde de üstün zekalı çocukların belirtileri arasındadır. Üstün zekalı ve yetenekli çocukların dil gelişimleri incelendiğinde normal çocuklara kıyasla daha erken yaşta konuşabildikleri, dili daha etkin kullanabildikleri görülmektedir. Dilsel zeka; kelimeleri sözel olarak etkili bir şekilde konuşabilme ve yazabilmedir. Bu zeka dil yapısının sözdizimi, fonolojik yapıları, semantik pragmatik boyutları ile dili pratik kullanmayı içerir (Armstrong, 2000). Konuşma kazanımının erken elde edilmesi, yaşına göre ileri düzeyde sözel beceriler, zengin kelime hazinesi, akıcı konuşabilme, dilde hakimiyet, okumaya ve kitaplara karşı ilginin erken gelişmesi gibi özellikler üstün zekalı ve yetenekli çocukları normal zekaya sahip çocuklardan dil gelişimi alanında ayıran göze çarpan özelliklerdendir (Davaslıgil, 2004, Robinson, 1993;).

Bilişsel Gelişim

Üstün zekalı çocukların diğer çocuklara oranla işlemlerde daha hızlı oldukları, problem çözmede daha başarılı oldukları ve yaş olarak daha küçük oldukları sonucuna varmıştır. Aynı yaşta farklı IQ puanlarına sahip çocuklar üzerine yaptığı araştırmada ise üstün zekalı çocukların bilgileri daha iyi organize ettikleri, dikkat çekici bir hafızaya ve etkin stratejiler geliştirdiği görülmüştür (Robinson ve Clinkenbeard, 1989). Üstün zekalı ve yetenekli çocukların yaşlarına kıyasla nitelik ve nicelik olarak farklı bilişsel becerileri sahip oldukları görülmektedir. Sıra dışı düşünme, problem çözebilme, eleştirel düşünme en belirgin özellikleri arasındadır (Davis ve Rimm, 2004).Düşünme ve öğrenmen normal zekaya sahip çocuklara göre daha ileri derecede olup, düşüncelerle bağlantı kurarak, kavramlar arasındaki ilişkiyi görerek ve diğerlerinin görüş açılarına da bir anlayış geliştirerek kavram anlayışlarını genellikle genişletme yeteneğine sahiptirler (Davaslıgil, 2004).

Sosyal Gelişim

Büyüklerle etkileşim kurarken onları etkileme, düşüncelerine inandırma ve mizah

gücüne sahip, duygusal problemlerini kendi başına çözebilen, yeni ve değişik durumlara kolay ve çabuk uyum sağlayabilen çocuklardır (Özsoy ve Eripek, 1998).Ergenlik çağındaki üstün zekâlı çocuklar üzerinde yapılan araştırmada, arkadaş grupları içinde akranları kadar popüler olduğu görülmüştür fakat üstün zekâlı çocuklar arkadaşları gibi kendilerini popüler görmemektedir (Mayseless, 1993). Okulla ilgili olan etkinliklerin hemen hepsine katılır. Etkinlikleri devam ettirmede ona güvenebilirsiniz. Sorumluluklarını çok iyi bilir, söz verdiği işi en iyi biçimde yerine getirerek tamamlar. Gerek kendi akranları, gerekse yetişkinlerin yanında kendine güveni tamdır. Yaptığı işi rahatlıkla sunar. Sınıf arkadaşlarınınca sevilen bir kişidir. Duygu ve düşüncelerini çok iyi biçimde ifade eder, sözcükleri iyi seçer ve söylenenleri iyi anlar (Ataman, 2003). Üstün zekâlı ve yetenekli çocukların kendilerinden emin oldukları, arkadaş ilişkilerinde dostça davrandıkları ve toplumsal duyarlılığı yüksek olup karşılarındaki kişilerin düşüncelerini, duygularını kestirebilme yeteneğine sahiptirler. Sosyal açıdan olgun olmakla birlikte toplumsal problemleri çözebilir, başkalarının ihtiyaçlarına, duygu ve düşüncelerine değer verirler (Davaslıgil, 2004).

Duygusal Gelişim

Üstün zekâlı ve yetenekli çocukların sahip olduğu üstünlük durumundan dolayı ve eşzamanlı olmayan gelişimlerinin de etkisiyle duygusal ilgiler ve ihtiyaçlar açısından yaşlıları ile iletişime girmekte çoğu zaman zorlanırlar. Silverman (1993, kimi zamanda yüksek seviyedeki eş zamanlı olmayan gelişimin birçok duygusal probleme de yol açılabileceğini ifade etmiştir. Üstün yetenekli bireylerin sahip oldukları karmaşık ve üst düzey bilişsel yetenekleri, onların farklı düşünceleri kadar farklı hissetmelerine de neden olmaktadır. Bundan dolayı üstün zekâlı ve yetenekli çocukların kendi duygusal ve sosyal becerilerinin doyurulması ve sonrasında çevre ile etkileşime geçmesi, yaşamları muhtemel sosyal ve duygusal sorunların önüne geçebilir. Çevreyle etkileşim kurarak hedeflere ulaşabilme, özgüven, heyecan ve kendi kendine güvenebilme gibi bir dizi beceriyi kapsayan sezgisel öğretilerin duygusal gelişimin bir parçası olan duygusal zekanın tanımı olarak ifade edilmektedir (Merlevede ve ark, 2006). Duygusal zekası yüksek olan bireyin öz farkındalığı da yüksek olup, duygularını iyi yönetebilmekte, empati kurabilmekte, ilişkilerini iyi idare edebilmekte, olumlu tutuma sahip olduklarını ve örnek alacak kişiler aradıklarını ifade edilmektedir (Salovey ve Mayer, 1990). Sonuç olarak kişinin hayattaki başarısının tek sebebinin IQ olmadığı en az IQ kadar EQ'nun da etkili olduğu bilinmektedir Yapılan araştırmalar da göstermektedir ki sadece IQ'nun hayat başarısından yeterli olmadığı beraberinde günlük hayatımızda büyük önem taşıyan sosyal ve duygusal becerilerin geliştirilmesi ihmal edilmektedir (Akgün, 2008).

Okul öncesi dönemdeki Üstün Zekâlı ve Yetenekli Çocukların Belirlenmesi

Üstün zekâlı ve yetenekli çocukların ihtiyaçlarının belirlenmesi her zaman tartışmalı bir konu olmuştur. Belirlenmesi sırasında da birkaç soru daha akla gelmektedir bunlardan birkaçı; Neyin tespit edilmesi gerektiği? Ne amaçla yapıldığı?

Nasıl ve ne zaman tespit edileceği? Gibi Yakın geçmişe kadar zeka ve yetenek terimleri birbirinin yerine kullanılmaktaydı ve bu anlam karmaşasından dolayı ölçülecek olan kavramında netleşmesi ya da bu aradaki çift kullanımının bir son bulması gerekliydi (Heller ve Schofield, 2012). Toplumdaki zeka dağılım eğrisine bakıldığında bir ucunda zekâ geriliği gösteren kişiler yer alırken diğer ucunda ise üstün zekâlı kişiler yer almaktadır. Toplumun oluşturan kişilerin ancak %2'lik bir bölümü 130 ve üstündeki IQ derecesine sahiptir. IQ derecesi 140'ın üzerine çıktığında bu oran % 0,2 ye düşmektedir. Üstün zekâlı çocuklar geçerli ve güvenilir zekâ testlerinde sürekli olarak 130 ve daha yukarı zekâ bölümü sağlayan; kendi yaşlarında rast gele seçilmiş bir kümenin % 98'inden üstün olan çocuklar olarak tanımlanmaktadır. Ancak IQ düzeylerine göre hem de üstün zekâlıların gösterdikleri davranışlara göre sınıflandırmanın yetersiz olduğu yapılan araştırmalarla da bulunmuştur. Özellikle okul öncesi dönemde akademik becerilerin çok yoğun olmadığı dönemde yer alan çocukların üstün zeka tanılamaları çocukların sahip olduğu gelişimsel özelliklere göre şekillendirilebilir. Üstün zekâlı çocukların ebeveynleri ile yapılan araştırmalarda gelişimsel özelliklerinde yaşlarına göre belirgin farklılıkların olduğu görülmüştür (Ruf, 2005). Ruf'a göre (2005), 5 düzeydeki üstün zeka işaretleri bu çocukların üstün zeka potansiyellerine göre çeşitlenmekte ve ileride üstün zekâlı ve yetenekli birey olmalarına en büyük aday olarak karşısına çıkarmaktadır. Düzeylere göre incelenen gelişimsel özelliklerde özellikle göze çarpan kısımlar; erken konuşma, matematik alanında erken okur yazarlık, erken okuma, ezberleme becerileri sayılabilir. Sadece zeka testlerinin kullanmasının yetersiz kaldığı düşüncesi ile çoklu bir model geliştirmenin faydalı olacağı düşüncesi yaygındır (Heller,2004; Sak, 2010; Clark, 2002). Sonuç olarak tanılama sistemi ile eğitim sistemi birbirini tamamlayan özellikte olmalı, hem öğrencilerin bireysel özelliklerini belirleyebilmeli hem de öğrenciler için oluşturulan eğitim programlarının içerikleri ile örtüşmelidir (Sak, 2010).

Üstün Zekâlı ve Yetenekli Çocuklara Uygulanan Özel Eğitim Yöntemleri

Üstün olma durumu bir medeniyetin en değerli doğal kaynaklarından biridir. Bu çocuklar yetenekleri doğrultusunda kendi ürünlerini ve yaratıcılıklarını ortaya koyarlar. Daha büyükleri ise toplum için faydalı olan işlerde yer alırlar (Sternberg, 1996). Üstün yetenekli çocukların ihtiyaçlarını karşılamak ve gereksinim duydukları eğitimi vermek eğitim eşitliğine dayanarak bir gerekliliktir. Yurtdışında ve ülkemizde bu tip özellik gösteren çocuklar için çeşitli eğitim modelleri uygulanmakta olup üstün yetenekli olan çocukların yetenek, ilgi ve kapasiteleri ölçüsünde eğitim alabilmeleridir amaçlanmaktadır. Üstün zekâlı ve yeteneklilere uygulanacak programın etkililiği için; kullanılabilir kaynakların değerlendirilmesi, tanılama sürecinin belirlenmesi, program hedeflerinin tanımlanması, müfredat modellerinin belirlenmesi, kadro istihdamı, değerlendirme planı son olarak ebeveyn ve toplum katılımı sağlanmalıdır (Clark, 2002).

1. Hızlandırma

2. Gruplama

3. Zenginleştirme

1. Hızlandırma

Üstün zekalı ve yetenekli çocuklara uygulanan eğitim yöntemlerinden en ekonomik ve kısa sürede yapılabilecek olanı hızlandırmadır. Hızlandırma ile çocuğun içinde bulunduğu çevre değişimi sağlanmakla birlikte eğitim aldığı yaş grubunda da değişiklik meydana gelebilmektedir. Bu model değişik yollarla şu şekilde uygulanabilir; okula erken başlama, sınıf atlatma, birkaç sınıf birleştirme, program süresinden daha kısa sürede tamamlama, kurslar alma ve seminerlere katılma gibi. Ebeveynler, öğretmenler ve yöneticiler genellikle üstün yetenekli çocukların hızlandırma programına katılmaları konusunda yeterli sosyal, duygusal, fiziksel ve motor olgunluktan yoksun oldukları düşüncesi hâkimdir. Bu programında en büyük eleştirilerinden biri bilişsel anlamda hızlandırma olurken sosyal- duygusal anlamda yoksunlukların yer almasıdır; örneğin çocuğun yaşlılarıyla iletişim kurma gereksinimlerine cevap vermekte güçlük yaşamaktadır (Gallagher, 2003). Brody ve arkadaşlarının (1990) 65 üstün zekalı çocuğun hızlandırma programına katıldığı çalışmada herhangi bir şekilde akademik başarısızlığı olmamasına rağmen sadece 4 öğrenci programı bitirebilmiştir. Hızlandırmanın sadece bilişsel anlamda yapılması gerektiği sosyal duygusal anlamda entegre edilmesi gerektiği hem fikir olup Gorss'un (1992) üstün zekalı çocuklara yaptığı köklü hızlandırma programında üstün zekalı çocukların öz saygılarının artmakla birlikte yaşlılarından da kabul gördüğünü ifade etmiştir.

2. Gruplama

Öğrencilerin yetenek düzeylerine göre farklı okullarda, farklı sınıflarda ve aynı sınıflarda farklı biçimlerde eğitim ve öğretim etkinliklerine katılmasında kullanılan bir eğitim stratejisidir (Sak, 2010). Gruplamanın normal sınıflardaki üstün yetenekli öğrenciler için küme gruplandırmaları, özel sınıf, özel bir okulda gruplandırma, kaynak odada gruplandırma ve kaynak merkezlerinde gruplandırma, özel seminerler, özel alan kursları, çeşitli çalımsa merkezlerindeki (müze, üniversiteler, bilim laboratuvarları ve endüstri gibi.) özel çalımsalar şeklinde uygulamaları bulunmaktadır. Bu tip özel gruplandırmalar uygun olarak düzenlendiğinde çocukların yeteneklerini geliştirmede belirgin düzeyde başarı sağladığı, çocukların bu uygulamalarla benlik kavramlarının geliştiği görülmektedir (Ersoy ve Avcı, 2001).

3. Zenginleştirme

Eğitim olanaklarını ve müfredatı çeşitlendirerek genel müfredatın içeriğinin ötesine taşımak amacıyla kullanılan farklılaştırma stratejisidir. Okul zenginleştirme modelinde her okulda yer alan öğrencilerin demografik özellikleri, buldukları bölgenin yapısına, kaynaklarına, çocukların yaratıcılıklarına göre kendi programların esneklik-

lerine göre yapılanmalıdır ve esas amaç modelin hem eğlenceli hem de öğretici olmasıdır (Renzulli ve Reis, 2003). Normal sınıf programında üstün yetenekli çocukların özelliklerine ve gereksinimlerine göre uygulamalar yapılması bunun için normal sınıf içinde farklılaştırılmış öğrenme deneyimlerinin planlanması gerekmektedir. Yatay ve dikey olmak üzere iki türlü zenginleştirme yapılır; yatay zenginleştirmede etkinlik çeşidini artırma söz konusu iken dikey zenginleştirme ise, o konu ile ilgili derinlemesine çalışmalar yapılmaktadır. Zenginleştirilmiş normal sınıf modelinde, üstün yetenekli çocuklar için yaşlarıyla merak ilgi ve yeteneklerine cevap verecek şekilde hazırlanmış keşfetmeye yönelik aktiviteler, grup eğitim alıştırmaları yer almaktadır. Sınıf programına, normalde bulunmayan daha zor konular ve farklı materyaller, değişiklik öğrenme alanları eklenmektedir (Ersoy ve Avcı, 2001).

Okul Öncesi Dönemdeki Üstün Zekalı ve Yetenekli Çocuğun Eğitimi

Üstün zekalı ve yeteneklilerin eğitimi her açıdan zorlu bir süreçtir. Var olan yeteneklerinin geliştirilmesi ve aynı zamanda eş zamanlı olmayan gelişimlerinden kaynaklı bireysel özelliklerinin de desteklenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda bu çocukları tanılamak ve eğitimden en üst düzeyde faydalanmalarını sağlamak güçtür (Clark, 2002). Eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasında iki önemli gereksinim bulunmaktadır; bunlardan birincisi, zorlayıcı ve motive edici etkinlikler ikincisi ise; doğuştan sahip oldukları olağan üstü potansiyellerinin geliştirilmesidir (Millgram, 1992). Marland raporunda (1972) da belirtildiği gibi üstün yetenekli öğrenciler “ kendi yeteneklerini geliştirebilmeleri ve topluma kazandırılmaları için standart okul programları tarafından sunulanların dışında, farklılaştırılmış eğitim programları ve /veya özel hizmetlere ihtiyaç duyan bireyler ” olarak ifade edilmektedir. Doğuştan itibaren farklı özellikleri ile dünyaya gelen bu çocukların tanındıkları andan itibaren aldıkları eğitim programlarında farklılaştırmaya ihtiyaç duymaktadırlar. Gerekliğinde ve zamanında fark edilememek, ihtiyaçlarına uygun eğitim alamamak gibi nedenler yüzünden üstün yetenekli bireylerin ortalama yetenek yığını içinde kaybolması her toplum için telafisi mümkün olmayan bir eksikliktir (Davaslıgil, 2004). Özellikle erken yaşta yönlendirildiklerinde üstün yetenekli bireylerin gelişimleri hızlandırılabilir, böylelikle bu bireylerin topluma katkıları artırılabilir (Pfeiffer ve Petscher, 2008).

Türkiye’de Okul Öncesi Dönemdeki Üstün Yetenekli Çocukların Eğitimi

Ülkemizde okul öncesi dönemde tanılanmış üstün zekalı ve yetenekli çocukların aldıkları eğitimlerin başında hızlandırma stratejisi gelmektedir. Anaokuluna erken başlama ile normal başlama yaşından önce okul öncesi eğitim alabilir. Hızlandırma ya da sınıf atlama ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde; tek bir yıl için normal sınıflarda eğitim almasından daha etkili olduğu (Gross, 1992), sosyalleşmesine ve benlik saygılarına da katkıda bulunduğu görülmüştür. Ancak sadece hızlandırmanın da tek başına yeterli olmadığı hızlandırmanın türleri incelendiğinde de yetersiz kaldığı zenginleştirme veya gruplama ile desteklenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Ülkemizde üstün zekâlıların ve yeteneklilerin eğitimlerine bakıldığında ilköğretim ve orta öğretimde yapılan zenginleştirme çalışmalarının Bilim Sanat Merkezleri (BİLSEM) ile sınırlı tutulduğu görülmektedir. Bilssem’ler 1995 yılında Milli Eğitim Bakanlığı üstün yetenekli çocukların zenginleştirme eğitimi aldıkları ve bu şekilde yeteneklerini geliştirecekleri bir zenginleştirme programı niteliğindedir. Bu merkezlere devam eden üstün veya özel yetenekli öğrenciler yaşlarıyla birlikte temel eğitimlerine normal örgün eğitim kurumlarında devam etmektedir. Bu öğrenciler örgün eğitimlerine paralel olarak Bilssem’lerde üstün oldukları yetenek alanında diğer okullardan gelen üstün yetenekli arkadaşlarıyla ve alan öğretmenleriyle birlikte çalışmaktadırlar. Böylelikle bu öğrencilerin toplumla bütünleşmesi kendi okullarında sağlanırken; Bilssem’ler aracılığıyla da yeteneklerini fark etmeleri ve bu yeteneklerinin geliştirilmesine yönelik eğitim almaları sağlanmaktadır. Bilssem’lerin illerdeki sayısı gün geçtikçe artmaktadır dolayısıyla bu zenginleştirme eğitimi hizmetinden faydalanan çocukların sayısı da artmaktadır. Fakat Milli Eğitim Bakanlığı Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesi incelendiğinde ‘‘oku öncesi eğitim birimi’’ ifadesi yer almasına rağmen ne yazık ki bu zenginleştirmeden okul öncesi çağındaki çocuklar faydalanamamaktadır. Keskin ve arkadaşları (2013) tarafından Bilim ve Sanat Merkezleri: Mevcut Durumları, Sorunları ve Çözüm Önerilerinin araştırıldığı çalışmada bilsemde çalışan öğretmenlerin %60.3’ü okul öncesi ve ilköğretime yönelik kullanılan tanılama testlerini yeterli bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Okul öncesi dönemde yer alan tanılanmamış üstün potansiyelli çocuklara uygulanacak testlerin olmaması ve var olan testlerinde kullanılmaması bu çocuklara verilmesi gereken eğitimlerin en büyük engeli olarak görülebilir. Ülkemizde uygulanan zenginleştirmelerden biri olan çocuk üniversiteleri küçük yaşlardan itibaren bilimle ilgilenmede gerekli imkâna sahip çocukların bilime karşı heyecan ve istek

duyguları da bu yönde geliştirmelerine fırsat vermektedir (Crowther, Norman ve Lederman, 2005). Dünya çapında 40’dan fazla ülkede 350 den fazla noktada bu tarz aktiviteler yer almaktadır. Tahminen 530.000 çocuk ve 14.000 bilim adamı her yıl Çocuk Üniversiteleri ya da benzeri programlara katılmaktadırlar (Eucu.net, 2016). Ülkemizde ise sayıları her geçen gün artan çocuk üniversitelerinin sahip olduğu model gibi uygulamalar çocukların bilim dünyasına karşı olumlu bir bakış açısına sahip olmalarının yanı sıra çocukların bilimi keşfetme, araştırma ve bilgiye ulaşmanın farklı yönlerini öğrenme gibi konularda çocukları geliştirecekleri düşünüldüğünden bu yaşlardaki üstün potansiyelli ve tanılanmış üstün zekâlı çocukların eğitimlerinde önem arz edebilirler. Diğer bir noktada faydalanılması mümkün olacağı düşünülen merkezlerden biri de üstün yetenekliler eğitimi uygulama ve araştırma merkezleri olabilir. Merkezlerin amaçları arasında; Merkezin amacı; zekâ, üstün zekâ, yaratıcılık ve üstün yeteneklilerin eğitimi alanlarında bilimsel araştırmalar yürütmek, eğitim programları ve tanılama modelleri geliştirmek ve bu alanlarda araştırmacılar yetiştirmek yer almaktadır. Eskişehir Anadolu Üniversitesinde üstün yetenekliler eğitim programı (ÜYEP), Ege, İnönü, Karabük, Hacettepe ve Mehmet Akif Üniversitesinde Üstün Yetenekliler Araştırma ve Uygulama Merkezleri kurulmuş olup belirledikleri misyonları

doğrultusunda eğitim hizmeti vermektedirler.

2. Sonuç ve Tartışma

Çocuğun çevre ile iletişime geçmesine izin verilmesi, yetenekleri doğrultusunda geliştirebilecekleri imkânların sunulmasıyla ilk çocukluk döneminden itibaren uyarıcıların kalitesi ile çocukların gelişimlerinin en üst düzeylere çıkacağı, gelişimin etkili deneyimlerle değişime uğrayacağı bilinmektedir (Lester, Masten ve Mcewen, 2006). Fakat sadece erken dönemdeki fırsat ve uyarıcılar, tek başına üstün zekâlılığı yaratmaz ama zengin ve uygun deneyimler olmadıkça da üstün zekâlı ve üstün potansiyelli çocukların farkına varılmaz. Buradan yola çıkarak çocuk gelişimine ait kritik dönemler ve ihtiyaçları bilinerek okul öncesi dönemdeki üstün zekâlı ve potansiyelli çocukların gelişimleri sağlanacak zenginleştirilmiş ortamlar ile en üst düzeye çıkarılabilir. Küçük Çocuklar Ulusal Eğitim Birliği (NAEYC) erken çocukluk eğitimi için ‘‘ uygun gelişimsel uygulamalar’’ düşüncesini desteklemektedir (Willis, 1993). Okul öncesi döneme denk gelen üstün zekâlı ve yetenekli çocukların gelişimsel özelliklerinin de yaşlarına göre farklılık gösteri sonucunda eğitim programlarında farklılaştırmaya ihtiyaç duymaktadırlar (Pfeiffer,2008). Üstün zekâlı çocukların eğitimin ilk kademesi olan okul öncesi eğitimde sorun yaşamalarının birincil sebebi olarak okul müfredatındaki kazanımların yetersizlikleri olarak açıklanabilir. Diğer bir sebebi de kendine zihinsel akran bulamaması olabilir (Dalzell, 1998). Tüm çocuklar için hazırlanan okul öncesi eğitim müfredatında çeşitli bakımdan zengin uyarıcılar yer almalı özellikle hızlı gelişim özellikleri sergileyen ve üstün potansiyelli çocuklar için deneyimlemeleri için daha fazla bağımsızlığa yer veren, daha fazla soyut kavramların sunulduğu, matematik, bilim, araştırma, okuma, sanat, müzik ve yazma alanlarında daha fazla beceri ve materyallerin olduğu etkinlikler sunulmalıdır (Clark,2002). Sonuç olarak doğuştan itibaren farklılıkları ile dünyaya gelen üstün zekâlı ve yetenekli bireylerin eğitimlerinde ilk başladığı eğitim basamağı olan okul öncesi dönemden itibaren uygulanacak olan tanılama ve tanılama doğrultusunda belirlenen eğitim programı ile zenginleştirme ile bu çocuklardan daha fazla verim elde edileceği düşünülebilir.

3. Kaynakça

- Akgün, Ş. (2008). Çocuklarda Duygusal Zeka Gelişimi Yönünden Anne Baba Eğitimi. Ankara: Nasa Yayınları.
- Aral, N; Gürsoy, F. (2012). Özel Eğitim Gerektiren Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş. Ankara: Morpa Yayıncılık.
- Armstrong, T. (2000). Multiple Intelligences in the Classroom: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Ataman, A. (2003). Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Bratkoa, D. ve ark (2012). Cognitive ability, self – assessed intelligence and personality: Common genetic but independent environmental aetiologies, Volume 40, Issue 2, March–

- April 2012, Pages: 91 – 99.
- Brody, L. E.; Benbow, C. P. (1987). Accelerative strategies: How effective are they for the gifted? *Gifted Child Quarterly*, 31, 105 – 110.
- Carroll, L. Tober, J. (2006). *The Indigo Children, The new Kids Arrived*. Hay House Inc. USA.
- Clark, B. (2002). *Growing Up Gifted*. 6 th ed. Columbus ,OH.: Merrill/Prentice Hall. Los Angeles.
- Colangelo, N; Davis, G.A (2003). *Handbook of Gifted Education*. Pearson Educaiton.
- Columbus Group (1991). Unpublished transcript of the meeting of the Columbus Group. Columbus, Ohio.
- Crowther, D.T.; Norman, G. L.; Lederman, J.S. (2005). Understanding the true meaning of nature of science., *Science and Children*, 43(2), 50-52.
- Cutts, F. N.; Moseley, N. (2004). *Üstün Zekalı ve Yetenekli Çocukların Eğitimi*. Çev: Ersevîm, İ. Özgür Yayınları, İstanbul.
- Dalzell, H. J. (1998). Giftedness: Infancy to adolescence – A developmental perspective. *Rooper Review*, 20, 259–264.
- Davaslıgil, Ü. (2004). Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Başkanlığı. *Üstün Yetenekli Çocuklar ve Eğitimleri. Ön Rapor*. Ankara.
- Davis, G.A; Rimm S. B. (2004). *Educated Of The Gifted And Talented (Fifth Edition)* Boston: Pearson Educaiton.
- Eucu.net.(2016) <http://eucu.net/charter> tarihinde indirilmiştir.
- Ersoy,Ö; Avcı, N. (2001). *Üstün zekalı ve üstün yetenekliler, özel gereksinimi olan çocuklar ve eğitimleri. ‘Özel Eğitim’ İstanbul: YAPA Yayın Pazarlama*.
- Gardner, H (1983). *Frames of mind. The theory of multiple intelligences*. Newyork: Basic boks.
- Gallagher, J. (2003). *Issues And Challenges İn The Education Of Gifted Students*. University Of North California.
- Gardner, H (1983). *Seven Frames of Mind; The Theory of Multiple Intelligence*. Basic Boks. NewYork.
- Gross, M. U. M. (1992). The use of radical acceleration in cases of extreme precocity. *Gifted Child Quarterly*, 36(2), 91 – 99.
- Guilford, J.P.(1971). *The Analysis of Intelligence*. Newyork.
- Heller, K.A. (2004). Identification of Gifted and Talented Students. *Psychology Science*, Volume 46, 2004 (3), p. 302 – 323
- Heller, K.A., Schofield, N.J. (2012). Identification and Nurturing the Gifted from an International Perspective. *Handbook of Giftedness in Children*, ed. Steven I. Pfeiffer ISBN: 978-0-387-74399-8, Springer Science+ Business Media Press.
- Keskin, M.Ö., Samancı Keskin, N., Aydın, S.(2013). *Bilim ve Sanat Merkezleri: Mevcut Durumları, Sorunları ve Çözüm Önerileri. Üstün Yetenekli Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2013, 1(2), Özel Sayı, 78 – 96
- Mayseless, O. (1993). *Gifted Adolescents and Intimacy in Close Same Sex Relationships*. Academic Research Library. 22: 135 – 46.

- MEB(2016).http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_08/27014859_bilsemynerge.pdf. 25 Mayıs 2016 tarihinde indirilmiştir
- Merlevede, P.E; Vandamme ,R; Bridoux, D. (2006). 7 adımda duygusal zeka. İstanbul: Omega Yayıncılık.
- Özsoy, Y.; Eripek M. (1998). Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar. Ankara: Karatepe Yayınları.
- Pfeiffer,S.(2008). Handbook of Giftedness in Children, Springer, USA.
- Pfeiffer, S., Petscher, Y. (2008). Identifying Young Gifted Children Using the Gifted Rating Scales–Preschool/ Kindergarten Form. Gifted Child Quarterly Volume 52 Number 1 Winter 2008 19 – 29.
- Renzulli, S.J; Reis, S (2008). Enriching Curriculum For All Students, Corwin Press.
- Robinson, A.; Clinkenbeard, P. (1998). “Giftedness: An exceptionality examined “ Annual Review of Psychology; Academic Research Library. 49, Pg: 117.
- Robinson, N.M. (1993). Identifying and Nurturing Gifted, Very Young Children. In K.A. Heller, F.J. Mönks & A.H. Passow (Eds.), International Handbook of Research and Development of Giftedness and Talent (pp. 507 – 524). Oxford: Pergamon.
- Ruf, D.L. (2005). Losing Our Minds: Gifted children left behind.Scottsdale,AZ: Great Potential Press.
- Sak, U. (2010). Üstün Zekalılar Özellikleri Tanılanmaları Eğitimleri. Ankara: Maya Akademi Yayınevi.
- Salovey, P. ; Mayer, J.D. (1990). Emotional intelligence. Imagination, Cognition, and Personality, 9, 185 – 211.
- Silverman, L.K. (ed.). (1993). Counselling the gifted and talented. Love Publishing Co.: Denver, Colorado.
- Sternberg, R. J. (1996). Successful intelligence. New York: Simon and Schuster.
- Toker, F; Kuzgun Y.; Cebe N.; Uçkunkaya B. (1968). “Zekâ Kuramları”. MEB Talim Terbiye Dairesi Araştırma ve Değerlendirme Bürosu. Ankara.
- Uzun, M. (2004). 1. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.